

לשון לעם

קאנטרס
עממיים
לענייני לשון

על חידושי מלים

„לשון בתחייתה“ ו„חידושי המלים של א' בן יהודה“

עם השלמות

מאת

ראובן סיוון

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית

ירושלים

א. אבני כהדוש מלים

מליצור בני-הדור ידוע לנו בעליות התורה אשר
בזכות פלורו הודלה והקבאל לנו כה-אבדית מליצור דתמו
המליצור במליצור לליצור שריו חיה. מליצור התמנחת בני
רכבת אלפי הדור.

מליצור ע' בוצור באריות אדם, חם, הדיאט הדיכור
המכור כתי ימיו, כתי-המכור, בכות וכו', במליצור
עיונת עברית זכרה; הדיאט אבדית מליצור העברית לכל

ב. חידושי המלים של אליעזר בן יהודה

העברית להקפולת.

לפי מילונו

כיצרת המלים החדשים המט בני-הדור - מליצור הדיכור
המכור, מליצור ועל מליצור המכור, מליצור ועל מליצור
הדיכור - מליצור ומכור כדור, המכור וכה לכו, מליצור מליצור
המכור וקלמו בני-מכור העברית של אה חיה למליצור קב
מליצור העברית במליצור.

מליצור עם המליצור מליצור המליצור, מליצור למכור את מליצור
החדשים מליצור והמליצור במכור ומכור המליצור המליצור
המליצור מליצור, מליצור של מליצור העברית מאה חיה אה.

ג. מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור

מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור
מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור
מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור
מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור מליצור

א. אב"י כמחדש מלים

אליעזר בן-יהודה¹ ייזכר לעד בתולדות התחייה העברית בזכות פעולתו הגדולה והקנאית להפיכת העברית מלשון רדומה ומצומצמת במילונה ללשון ערה וחיה, מרחיבה ומתפתחת בסי רבבות אלפי דובריה.

פעולה זו בוצעה באפיקים שונים, והם: החייאת הדיבור העברי בחיי יום-יום, בבית-הספר, בבית וברחוב, בעזרת עיתונות עברית יזמית; חשיפת אוצרות הלשון העברית לכל תקופותיה, פרסומם והבאתם לפני הציבור; יצירת מלים למושגים חדשים או למושגים, שלא נמצא להם ביטוי בספרות העברית לתקופותיה.

ביצירת המלים החדשות תפס בן-יהודה - מחיה הדיבור העברי, מייסד ועד הלשון ונשיאו, עורך ומורל של עיתונות היישוב - מקום נכבד ביותר. ואמנם זכה לכך, שרבות מן המלים שהמציא נקלטו בן מדברי העברית של אז והיו לאזרחי קבע בלשון העברית בכלל.

עתה, עם השלמת מילונו הגדול² ניתן לסקור את פעולתו בחידוש מלים ולהעמידה במבחן הזמן ובאור השינויים הגדולים וההתפתחות הרבה, שעברו על הלשון העברית מאז ועד עתה.

1. נולד בוויילנה ב-1 באדר תרי"ח (1858) ונפטר בירושלים בכ"ו בכסליו תרפ"ג (1922).

2. מלון הלשון העברית הישנה והחדשה, חברו אליעזר בן-יהודה ירושלמי, בשיטה-עשר כרכים שעליהם נוסף כרך מיוחד, הכולל את "המבוא הגדול". המילון נדפס במשך ארבעים שנה, מתרע"ט עד השי"ט. הכרכים א"ה' (הערכים א-לתת) נדפסו בחייו של המחבר. הכרכים ו"ו' (מ-נסך) היו מוכנים לדפוס בחיי המחבר

לתכלית זו לוקטו כאן מתוך מילונו של אב"י המלים, שחידש הוא עצמו³. רשימה זו אינה מקיפה את כל חידושי, אך נראה לנו, שיש בה משום בבואה נאמנה, המשקפת חלק נכבד ממצעשה החידוש של אב"י בתחום הלשון. יש בו, בלקט נרחב זה, כדי להאיר את גישתו של אב"י, את נטייתו לצורות מסוימות, את העדפתו מקורות מסוימים, ובכלל את טיבו של החומר, שהיה בידי היוצר ואת דרך פעולתו בחומר זה.

אם אמנם לא נכללו כל חידושי אב"י במילונו, הרי זה, כנראה, משום שלגבי חלק מהם נדחתה הכנסתם למועד מאוחר יותר, ולא נסתייע הדבר בגלל מות המחבר, והיו ודאי גם מלים, שחידש לאחר שהכרך כבר סודר בדפוס. כזאת קרה כנראה למלה בָּרַג, שכידוע היא חידוש⁴, ובכל זאת לא צוינה במילון. ואפשר שהיו גם מלים, שמחברן לא האמין בהצלחתן העתידה ועל-כן לא הכלילן⁵, ואולי גם חידושים, שהתחרט

ולא היו טעונים בהדפסתם אלא קריאת הגהות, שנעשתה על-ידי ר"פ אולברייט, י"ג אפשטיין ומ"י מרגלית ועוזריהם במערכת. הכרכים ח' וט' (בנסע-ערת) נערכו והושלמו ע"י פרופ' מ"צ טגל (שנעזר ע"י כנעני). שאר הכרכים, י"ט-פ' (פ-תתק), וכן המבוא וגדול, נערכו והושלמו ברוחו של המחבר ע"י הפרופ' נ"ה טור-סיני ועוזריו (מ' מדן וד' ירון, ובשני הכרכים האחרונים גם ד' פלט, י' מנצור וי' בן-דוד). בייחוד רבתה עבודת העורך בכרכים י"ב-ט"ז (קדומיאל-תתק) שבהם נקבעו על-ידי כל הגדרות המלים וביאוריהן, וכן סידור החומר כולו ואף מובאות מתוך ספרים ומקורות.

3. מלים אלה צוינו על-ידי המחבר בסימן מיוחד ∞.

4. ראה "מלים שאולות בלשוננו" לפרופ' נ"ה טורטשינר ע' 58.

5. על תולדותיה של מלה כזאת סיפרה לי חמדה בן-יהודה ז"ל, אלמנת מחיה הלשון, כדברים האלה: "בשעתו היה בדעת אב"י להציע לציבור את המלה קָלָף במקום כרטיס-דואר. לפני הצעתה הפומבית הונתנה המלה בשוחות הבית

עליהם⁶, או שנשכחו ממנו. מכל מקום חוקה עליו, שהשתדל להכליל במילונו ככל אשר יכול, שהרי היה לו ענין רב בדבר. הוא העריך את חשיבותו הגדולה של המילון לתחיית הלשון, ואף את תרומתו שלו בהחייאה זו, וראיה לכך שקבע לחידושי מדור מיוחד במילונו, ואף דיבר עליהם ב-מבוא הגדול.

משום כך נראה לנו, שרוב מניין, רוב בנין ורוב ענין בחידושי של אב"י כלול בלקט זה, ועל כן רשאים אנו לסקור לפיו את פועלו בחידוש מלים.

להלן רשימת המלים החדשות של אב"י במילונו על קיצור הגדרותיהן וקיצור הערות המחבר או העורכים על מקורותיהן, אם הובאו הערות כאלה. השמטנו את הערת אב"י -נהוג בדבור העברי בא"י, והשתמשו בו גם בהעתונים- המלווה את רוב חידושי.

ניסוח הגדרות המלים לא שונה ממתבע הסגנון או הכתיב, שקבע מחברם, והוא נבדל הרבה מן ההגדרות המשוכללות והמדויקות של מילוני תקופתנו. עובדה זו יש לזקוף לזכות ההתפתחות הרבה של לשוננו ביובלה האחרון, מבחינת שכלול ההבעה ודיוקה.

של משפחת בן-יהודה "לניסיון". פעם, כשבן יהודה היה חולה ומרוחק למיטתו, נשמעה אוושה מעבר פתח הבית. ביקש ממני אב"י לברר, אם מישוה מתדפק על הדלת. כשחזרתי ואמרתי שהיה זה אך כ ל ב , לא היה מחוור לו לבן-יהודה אם אמרתי קָלָב או קָלָף. או החליט לחזור בו מהצעת הקלף, העלולה להשמע במבטא מרשל לשתי פנים.

במרצת הזמן הוצע ממקור אחר המונח ג ל ו י ה , הרווח כיום לענין זה.

6. כגון המלה הַשְׁמָה הנזכרת ב-מבוא הגדול ע' 101, ועליה מעיר העורך: ר"ת של "חקת שלטון מוגבל" בתוספת ה' הנקבה, כשם לקונסטנטינאית. או המלה ל ע ל ן לענין נייטראלי (ר"ת: לא עם לא נגד), שמבקרי אב"י מזכירים.

החידושים הובאו במילוך בסדרם האלף-ביתי של הערכים.
ערכים, שצוינו ברשימות השייכים השונות שהובאו במילוך
על-יד מושגים כוללים כגון אבן, אילן, כלי, מחלה וכד', הובאו
ברשימתנו במקומם האלף-ביתי⁷.

ב. רשימת חידושי אב"י במילונו

אֶבְחָמֶץ, ש"ז - גוף אוירי, כלי טעם וריח, אחד מיסודות הרכבת המים
ואויר הנשמה, ופועל שריפת הגופים ... oxygène
ובהערה "מורכב מן אב ומן חמץ" ולהלן מזכיר המחבר שהוא "בנין
זאת" שלפיו נבנה גם אֶבְמִים ואֶבְחָק.

אֶבְחָנֶק, ש"ז - בחכמת הכמיה, שם לגוף אדי, אחד מהיסודות שהאוויר
מרכב מהם ... nitrogène
ובהערה "מרכב מן אב ומן חנק" ..

אֶבְמִים, ש"ז - גוף אוירי אחד מחלקי הרכבת המים והוא יותר קל מכל
הגופים הידועים ... hydrogène

אֶבְנִיה, ש"נ - מסלה כבושה עשויה ורצופה בצרורות אבנים קטנות
ומדבקות בסיד.
ובהערה משקל עֲוִיָּה (אף על פי שהע"ן קמוצה שם ואילו האלף-פתוחה
כאן ר"ס), לפי השם חג'ריה בערב'.

אֶבְצֶן, ש"ז - מתכת כעין הבדיל, zinc.
ובהערה "בארמ' אבצא ... הוא בדיל, י"א ע"ש וצו הלבן בערב'
באצ' ונמצא שרש זה בעברית בשע"פ אֶבְצֶן (יהוש' יט כ) ... ואבצן
(שופט' יב ח) ובאין לנו צרך בשם אבץ להמתכת בדיל הריהו מופנה
ואפשר להשתמש בו להמתכת הדומה להבדיל.

אֶבְרוֹן, ש"ז - מ"ר אברונים. - קנה קטן של עץ או מתכת וכתוכו בד
דק של אֶבֶר, יכתבו בו ... crayon
ובהערה מצוין אב"י מן אֶבֶר. ועל יד אבר מצוין "תרגום ואת העפרת
(במד' לא, כד) וית אברא"

7. בוצקנו למלים חדשות אלה, שהובאו ברשימת השייכים, בעיקר אם
הערך לא הובא במקומו בסדר הא"ב, או, כפי שמצאנו בערכים בודדים, כשברשימת
השייכים יוחס הערך לאב"י, ואילו במקומו בסדר האלף-ביתי צוין כמלה חדשה
סתם, ולא כחידוש אב"י.

אָדִיב, שִׁיזו - לִנְק' אָדִיבָה, מִר אָדִיבִים, אָדִיבוּת, - מִי שִׁמְתֵהוּ עִם
כָּל אָדָם בְּאִדְבוּת, בְּדֶרֶךְ אַרְץ ... polite
וּבִהֲפֵרָה נִהְיָה עֵתָה מְלֵה זֶו בֵּין הַמְדַבְּרִים עִבְרִית בְּאִי, לִפִּי שִׁמְשׁוּ שֶׁל
אִדְבוּ בְּעִרְבִי, הִיָּה בְּעַל תְּרֻבוֹת וְדִיא, וְאוּלַי גַּם בְּעִבְרִית הַקְדוּמָה שִׁמְשׁ
שֶׁרֶשׁ אֲדָב בְּמִשְׁמַעָה זֶו, זֶה אוּלַי מְקוּרוֹ שֶׁל הַשֵּׁם אֲדָבָל.

אָדִיבוּת, שִׁזו - מְנַהֵי דֶרֶךְ אַרְץ הַמְקַבְּלִים לִהְתַּנְּהוּ בָהֶם, מִסְנֵי כְבוֹד
הַבְּרִיּוֹת, בֵּין אָדָם לְחֻבְרוֹ. politesse. רֵאה הֶעֱרַךְ הַקְדוּם.

אָדִישׁ, שִׁזו - לִנְק' אִדְישָׁה, מִר אִדְישִׁים, אִדְישׁוֹת, - אָדָם שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּף
מִשׁוֹם דְּבַר indifferent.
וּבִהֲפֵרָה מִן אֲדָשׁ (וְשֵׁם מְעִיר, שׁוֹהוּ יַסְעַל אֲרַמִּי-סוּרִי)

אָדִישׁוֹת, שִׁזו - טְבַע אִישׁ אִדְישׁ indifference. רֵאה הֶעֱרַךְ הַקְדוּם.

אָדְמָת, שִׁזו - מִר אָדְמוֹת - מַחְלָה תְּצַטִּין בְּנִקְדוּדוֹת אָדְמוֹת הַמִּתְהוֹת
בְּעוֹר עַל הַנּוֹף ... measles.
וּבִהֲפֵרָה מִן אָדָם בְּמִשְׁקַל לְשִׁמוֹת הַמַּחְלוֹת כְּמוֹ בְּהֶרֶת וְכְדוּמָה ...
כֵּן הוּבָא בֵּין שִׁיכֵי עֶרֶךְ אָדָם, מַחְלָה.

אָהֶבָה - אֶהָב אֶהְבָּה קְלָה, דְּבַר בְּקֻלוֹת רֵאשׁ דְּבָרֵי אֶהְבָּה לְאִשָּׁה.
וּבִהֲפֵרָה מִסְבִּיר אֲבִי שְׁבַיִן פְּעֻלָּעַל מוֹרָה עַל רַבִּי הַפְּעוּלָה, אוֹ לְהַסְךְ
קְלוֹתָה וְדִלּוֹתָה וְזוּלוּלָה.

אָהֶבָה שִׁזו - מִר אֶהְבָּהִים, - אֶהְבָּה קְלָה, מִשְׁחָק בְּקֻלוֹת רֵאשׁ
בְּדַבְרֵי-אֶהְבָּה עִם אִשָּׁה, flirt. רֵאה הֶעֱרַךְ הַקְדוּם.

אָהֶד - הִיתָה לוֹ לְפִלוֹנִי אֶהְדָה.
כֵּן הוּבָא וְהוּגָדֵר בְּשִׁיכֵי הֶעֱרַךְ אֶהְבָּה. רֵאה לְהֵלֵן אֶהְדָה.

אָהֶדָה, שִׁזו - נְטִיָה טְבַעִית לְאָדָם, לְדַבֵּר מִהַדְּבָרִים, sympathy.
נִהְיָה מוֹכִיר אֲבִי אֶת הַשְּׁמוֹת הַפְּרֻטִּים, אֶהְדָּ וְאוּדוּ וּבְעִיקָר יִהְיֶה

בְּעִרְבֵי יֵשׁ פְּעַל הָאֵד (הַשְּׂרֵשׁ הוּא הוּד) הַהֲאוּד פְּרֻשׁוֹ: לְבוּ נְטִיָה לְאִיזָה
אָדָם, הִיָּה לוֹ רֵגֶשׁ שֶׁל רִצּוֹן אִלָּיו ... הַשֵּׁם מִהַאֲוֹדָה, נְטִיָה הֵלֵב, רִצּוֹן ...
יִחְלוּפִים כְּאִלָּה בְּצֻרֹפִי אוֹתוֹת הַשְּׂרֵשׁ בֵּין שְׁתֵּי הַלְשׁוֹנוֹת ... הוּא
דְּבַר מְצוּי ... וּבַהֲשֵׁם אֶהְדָּ וְאוּדוּ הִיתָה הַכּוֹנֵה יֵלֵד שֶׁהֵלֵב נְטִיָה אִלָּיו ...
הַמְלָה הוּבָאָה גַּם בֵּין שִׁיכֵי הֶעֱרַךְ אֶהְבָּה.

אָהֶד - לִנְק' אֶהְדָּה, מִר אֶהְדִּים, - וְת, - שֶׁהֵכֵל חֲשִׁים אִלָּיו רֵגֶשׁ שֶׁל
אֶהְדָּה, שֶׁל נְטִיָה הַנֶּפֶשׁ ... sympathetic

אָהֶרֶן - הַמְלָה הוּבָאָה רֵק בֵּין שִׁיכֵי עֶרֶךְ מִלְחָמָה, לְלֵא תְּגַדְרָה.
(הַשִּׁימוֹשׁ הַמְקוּבַל בַּהוֹרָאָה מִטּוֹס).

אָהֶפֶן, שִׁזו - בְּנִק' - סָנָה, מִר אֶהֶפֶנִים, - סָנָה, רֹכֵב אָהֶפֶנִים.
כֵּן הוּבָא בֵּין שִׁיכֵי הֶעֱרַךְ עוֹלָה.

אָהֶפֶנִים - ר' אָהֶפֶנִים.

אָהֶרִית, - שֵׁם מַתְכַּת חֲדָשָׁה שְׁעֵלָה מְקֻרֵב הַמַּאֲצֵלֶת מְקֻרְבָה אוֹר הָחַם
Radium.
וְכֵן הוּבָא בֵּין שִׁיכֵי הֶעֱרַךְ אוֹר.

אָהֶן את הַחוֹלָה - בְּדַק בְּשִׁמְיעַת הָאוֹן מְעַמֵּד חוּהוּ, לְבוּ, וְכְדוּמָה.
כֵּן הוּבָא בְּעֶרֶךְ אוֹן.

אָהֶרֶה, שִׁזו - רְחִיחוֹת הַדָּם, הַתְּרַגְּשׁוֹת עֲצוּמָה עַד שֶׁנֶּעַן, מִתְקַף תֵּאָהָה אוֹ
כַּעַס frenzy.

וּבִהֲפֵרָה מִשְׁקַל אֶהְבָּה, אֶהְדָּה, מִן הַפְּעֻלָּה אֶהְרֵשׁ וְשֵׁם מְבִיא מִתּוֹסַפְתָּא
בִּיקָן גַּם בִּבְצֵנְגַל שֶׁהִיא אוֹחֵר בֵּין הַנְּמֻלִים ...

אָהֶלֶת - כְּמוֹ אָפֶל, וְהוּא מִשְׁקַל שְׁמוֹת הַמַּחְלוֹת, בַּהֲרַת, דְּלֻקָּה, שְׁחַפְתָּ.
וּבְעֶרֶךְ אֶכֶל הוּסְבֵר: שְׁחִין אֶכֶל הַבֶּשֶׂר סְכִיב, cancer. כֵּן הוּבָא בֵּין
שִׁיכֵי עֶרֶךְ מַחְלָה.

אָכּם - תִּזוּ, נִקְּ אָכְמָה מִרְ אָכְמִים, - מוֹת - מִי שְׁנוּ כִּאֲשֶׁר־עוֹ, נוֹטָה
לשחור brown.

ולהלן מביא אלא שלא נתא כמו פניו (של כלי חרס) מטוטה
טו ע-ב. כן הובאה המלה בין שייכי ערך צבע.

אָמּוּר, שִׁי - קוֹנוּיָה וְהִסְכָּמָה בֵּין הַפּוֹעֵלִים וְכֹדוּמָה שֶׁלֹּא לַעֲבֹד וְכִיּוּצָא
בוה strike.

ובהערה מן אמר, בארמ': רבי מפקיד לאבדו אמוריה אכריו קומי ציבורא
(ירוש' ברכ' ד' ז' א').

אָמּוּת, שִׁי - מִלְאָכָה אָמֶן, מִצְטִינֵת בִּיפִי וְכוּ', art.

אָפּוּה, שִׁי - צוּרָה, הַאֹפֵן שֶׁמִּתְקַבְּלִים בַּעַת מִן הַעֲתִים בְּפֶרֶט בַּעֲנוּי
הַלְבוּשִׁים וְהַתְּכֵשִׁיטִים וְהַמְנַהֲגִים וְכִיּוּצָא בּוֹה, mode. נִתְחַדְּשָׁה מִלֵּה זֶה
בַּהֲשָׁפָה שְׁנַת א' תתלו [לחורבן].

ובהערה שם גנור מאופן, אפן.

אָפּוּיִם - מִכּוּנָה עַל שְׁנֵי אֹפְנִים יִרְכַּב הָאָדָם עֲלֵיהֶם וַיִּנְעֲנֵה בְּרַגְלָיו וְתוֹרֵךְ
בַּמְהִירוֹת גְּדוּלָה, bicycle ... נִתְחַדְּשָׁה בַּהֲשָׁפָה.

כן הובא בין שייכי הערך עֲנָלָה, ושם הערת העורך (מ-צ סגל): אבל
לדעתי יש לנקד אֹפּוּיִם.

אָפּוּיָן, שִׁי - צִמַּח דֵּק הַעֵלָה, בְּרֵאשׁוֹ פֶּרֶחַ אֲרַגְמָנִי, פְּרִי נוֹטָה לְשַׁחֹר ...
vipérine.

אָפּרָה מִזֵּי לִנְקָ אָפּרָה, - מַגּוֹן הָאֶפֶר ash gray.
כן הובאה המלה בין שייכי הערך צבע.

אָקְדָּח - ... (ב) כלי זין מורה בכח האש והתיחד בזמן האחרון להקנה

הקטן, שבית קבול הכדור שלו טובב ומורים בו פעמים אחדות זו אחרי
זו, Revolver.

ובהערה הצעתי השם הזה בהצבי לכלי הנשק הדוחה בכח האש, ונורתיו
מן השרש קדח.

כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

אָרְד, שִׁי, מִרְ אָרְדִים - מִן מַמִּינֵי הַכַּמְהִים truffle.

ובהערה בארמ' ארדא ... בסורית ערדא, וכן בערב' ע'רד.

אָרְד, שִׁי - מַתְכָּת, תַּעֲרוּבַת נַחֲשֵׁת כַּעֲפֶרֶת [צֶלֶל כַּבְדִּיל], bronze.
ובהערה באשורית ארדו.

בָּבָה, שִׁי - דְמוּת יֵלֵדָה אוֹ אִשָּׁה וְכֹדוּמָה, לְמַשְׁחָק לְבִנּוֹת קִטְנוֹת doll.
על מקור המלה מעיר אבי בערך הקודם בָּבָה (בבת עין) כי דיטר'
פליש' ואחרים החליטו כי בבה כמו בזבז בערב', ר-ל ילד קטן, וכמו
אישון, וכמו בת עין ובסור' בבחא ובבוא.

בְּחָרְךְ - מִי שֶׁטַּבְּעוֹ לְבַחַר ...

בְּחָרְנוֹת - סוּגַלַת מִי שֶׁטַּבְּעוֹ לְבַחַר ...

בְּצִבּוּץ - כִּךְ הוּבְאָה הַמְלָה בֵּין שִׁיכֵי הָעֵרֶךְ אֹרִי. רֵאָה לְהֵלֵן.

בְּצִבּוּץ - ... הַשְּׁתַּמְשׁוֹ בּוֹ בְּדַבּוּר הַעֲבָרִי בַּמְשַׁמַּעַת חוֹרַת קִרְנֵי הָאוֹר
מַגּוֹף מְלוֹטֵשׁ.

ובהערה ובלשון ערבית של מצרים ישמש פעל זה גם במשמעת חזרת
קִרְנֵי הָאוֹר מַגּוֹף מְלוֹטֵשׁ ...

כן הובאה המלה בין שייכי ערך אור.

בְּסֵי, שִׁי - אֲבָן יָרֵשׁ בּוֹ חִמּוֹץ גִּפְרִית, gypse

ובהערה צורה עברית מהשם גבסיס שבמשנה מלשון יו'.

גְּלִידָה, שיג - יקראו באיי המדברים עברית ממתק עשוי מסכר וביצים
ונקסא וקר כנליד.
ובהערה משקל לביבה.

גְּמִישׁ, חיז, לנק' גמישה - מה שטולחו להגמש על נקלה, flexible.
כן הובא בין שייכי ערך כסף.

גְּמִישוֹת חַי - טולת דבר נגמש.
כן הובאה המלה בין שייכי ערך כסף.

גְּנֵדָר (גנדר) הַתְּנַדָּר, מְתַנַּדָּרָת - מתנאה, משתדלת למצא חן בהתיפות
ההתקשטות וכיוצא בזה...
ובהערה מביא לראיה מתענית כנ עב: קא מענדרא עלי (רשי: מתגדלת
עלי מתוך גבהות יופיה). וכן מביא מהערבית ההמונית הענדר - התהדר
התיפה בכסות ובהליכה.

גְּנֵדָרָן, חיז, לנק' גנדרנית - מי שמשתדלת למצוא חן בעיני הגברים
בהתיפות והתקשטות ותנועות, וכיוצא בזה coquettish... על המקור
ראה לעיל שורש גנדר.

גְּנֵדָרְנוּת, שיג - מדת הענדרנית.

גְּנֵה, גַּנָּה, שיג - נהוג בדבור העברי באי למי שיודעת לעסוק עם
הילדים בגן ילדים.

גַּפֵּר - סור גפרית על האילן. כך הובא בין שייכי הערך אילן. וכן נזכר
פעל זה בין שייכי הערך נפן כחידוש של אבי, אבל במקומו האלפביתי
של הסועל צרן סועל זה בשימוש לגסר את הכלים בגפרית (תשר)
ר' קלוני, תשר גא' קדמ' קמד) וגם השמוש הנהוג בזמן החדש בין
הכורמים באי אך בלא הסימן :

גַּפְתָּנָה, שיג - מדת הנפתן...

מַעֲרָה לערך גַּפְתָּן - והנה יש סוברים כי זו היא המלה גיזתן, שחיא גאוחן
אבל השרש הערבי ג'פי שבלשון ההמונית שהוא משמש ביהוד במשמ'
קושי וגסות, והשם גאפ, הם שנותנים זכות גם להמלה גס תן במשמעה
מיוחדת זו...

גַּרְסָה, שיג - (ב) תבשיל של גריסין...

גַּרְה, שיג - עגלה בלי אופנים גררת ומחלקת על השלג.
כך הובא הערך בין שייכי עגלה, אבל במקומו לא בא.

גַּשׁוּר, שחיז, לנק' גשורה, מיר גשורים, גשורות - אדם שמוצא עז בלבו
לעשות מעשים שקשה לעשותם, שיש בהם סכנה וכדומה ואינו גרתע
לאחור bold.

ובהערה משק' גבור, בערב' גאשר.

גַּשְׁרָה, שיג - טבע ומדת אדם גשור...
ובהערה משקל גבורה בער' גשארה.

דָּיֵל, שיג, מיר דילים, - שמש המביא המשקאות והמאכלים במסעדות
בתי הקהה Kellner.

ובהערה מביא מארמי: דרגש בהו דיילא (פסח' פו).

דְּמוּמָה, שיג, מיר דמומות - המחבר מסנה לערך דְּמוּמִית.

דְּמוּמִית, שיג, מיר דמומיות - צמח של סרח אדם העלים מאד, דומח
קצת לפרגים; Anemone.

דְּפַדְפָּה, שיג - דפדף את הספר, הפך את דפי הספר זה אחר זה.
turn over the leaves.

דְּפֻסָּה, שיג, מיר דפוסות - כלי עשוי דפים דפים זה למעלה מזה
ורחב ביניהם, ומשמש לסדר על הדפים ספרים או פלים book-stand.
כן הובאה המלה בין שייכי ערך כלי.

דֶשׁ, שׂוּי, מִיר דְשִים - בבגד, כמו לשון נקפל לאחוריו במקום הפתיחה על החזה.

ובהערה 'בארמ' דשא, מִיר דשי, מן דשא דלת: מפתח חלוקה ששוטא לא צריכא דאית ליה תר' דשי... ופרשי שתי פתחים וכו'.

הַגְיָרָה, שׂוּי - שה־פ מן הַגֵר, יציאת אנשים ממקום מושבם בכונה לא לשוב עוד שם אלא להשתקע בארץ אחרת Emigration...
על המקור ראה להלן ערך הגר.

הַגֵר, שׂוּי - הגר סלוני מארצו, יצא ממנה, עזב אותה בכונה להשתקע בארץ אחרת emigrate.

ובהערה השתמשתי בפעם הראשונה בפעל זה כעתון ההשקפה תתלה לחרבן, גליון ז.

ועל מקור המלה: בערב' הגר במשמ' יצא ממקום למקום, וקרוב הדבר שממנו גם השם הגר שפחת שרה, ובודאי היה שרש זה משמש במשמ' זו גם אצל העברים.

הַטֵב, הַטֹב, צבוע בצבעים רבים מתחלפים variegated...
ובהערה 'מן גלימא דהוטבי (גדר' מט): לפי גרסת הערוך, דומה להמלה חטבות לפי דעת החדשים. הכוונה למלה חטבות אטון מצרים (משלי ז יו) שאב"י מפרש שם 'עצם הגון, אדם או ירק עסי' הערב' חֶטֶב היה מתחלף הגונים.

הַפְתָעָה, שׂוּי - שה־פ מן הפתיע, במשמ' surprise.

הַצְהָרָה - המלה הובאה בין הסתעפויות שורש צהר. והערוך (גיה טור-סיני) מעיר: המלה חדשה ע"י המחבר בקרוב בשנת 1910. במקום אחר ('מלים שאולות בלשוננו') מעיר הערוך, שחידוש הסועל הצהיר בניו על פי הערבית אטיהר המקבילה להצהיר בעברית ועל כן בחר בן יהודה בצדק בצורה 'הצהיר' בעברית.

הָרָם, שׂוּי, מִיר הָרָמים - בנין נבואה בעל צלעות רחב למטה והולך וצר למעלה, Pyramide.
ובהערה בערב' הָרָם.

הַתְגַנְדְרוּת, שׂוּי - שה־פ מן התגנדר...
ראה גם ערך עדר לעיל.

הַתְעַנְיָנוּת, שׂוּי - שה־פ מן התענן, במשמ' שימת לב בדבר והשתתפות בו בחבה, בדאגה וכדומה...
ראה גם ערך ענין להלן.

הַזְרָה, שׂוּי - משרת חיר, מחלקה אחת ממחלקות הנהגות המדינה שחיר ממונה עליה ministère.

ובהערה בערב' תָארה. ולגבי הערך וזיר מביא אב"י מקור לשימוש מתוך ר"ע פרנסיס, שבתי צבי ותנן העזתי.

הַזְעָה, הַזְעָה, שׂוּי - ... (ב) ועד זמני להכין ענין מהענינים, או מחלקה מיוחדת מועד הכללי שעוסקת באחד מסעיפי עניני הועד הכללי וכיובא בזה, commission...
ובהערה השתמשתי במשמ' זו בפעם הראשונה בהשקפה שנה ד כט...

הַזְרָה, ורוד מ"ו, לנקי נְדָה, ורודה - מען הורד...
כן הובא בשייכי הערך אדם, ובשייכי הערך צב ע.

הַזְבָּה, שׂוּי - העבה והשמן המתקבץ על גבי החלב כשהוא עומד ומן מה וממנו יוצאו החמאה, cream.

ובהערה בערב' זְבָה ובלשון ההמוני 'זְבָה, מהשרש זבד משמש כמו בעבר' במשמ' מתנה וגם במשמ' קצף ואופי.

זָג, שׂוּי - שאפשר לראות דרך בו, כמו הזכוכית, transparent.
ובהערה בארמ' זיג, וממנו זיגועתא, היא זכוכית, וכמו"כ זוג.

זְהוּת, שֵׁינ - סגולת דבר שיאמרו עליו זהו בעצמו, שהוא שוה לדבר השני שיוק נגור ומחלט. ... identité ; sameness

זְהִרִית גוף מאיר בחשך.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור, ובמקומו באות ו' לא הובא.

זִיץ, שֵׁינ - אפסרות פחות או יותר קרובה של סכנה, למשל בעסק של משא ומתן שמא יאבד הממוקן שהכניסו בעליו בו. ... risque

נהגה בארמ' זיונא: עסקא ווטא דוטר ויונא אבל עסקא רבה דנפיש זיונא (כתוב' סו): ופרשי אחריות.

זִים, שֵׁינ מִר זִימִים - אבר הנשימה של חיות המים. הדגים וכדומה, נמצא לא בפנים הגוף אלא כחוף, עפ"ר בראש הדג במקום נחיריו gills

ובהגה בארמ' זימא - ולהלן מביא ראייה מב"ב עד.

זְמוּזִים, שֵׁינ - קול שאק שמשמיעים קצת בע"ח בכנפיהם, כמו זבובים, יתושים וכדומה.

כן הובא בשייכי הערך קול ובשייכי הערך דבורה.

ובהגה הברה מחקה הקול, וכן בערב' זמוז וי"מ כי העם זמוזים שבמקרא וקרא כך על שם קול דבורם הור.

זְמוּזִים, שֵׁינ - השמיע קול זמוזים, זמוז הובוב, זמוז היתוש, וכן הובא ברשימת שייכי הערך קול.

זְמִרָת, שֵׁינ - אשה שאומנתה לומר chanteuse ...

ובהגה משקל נקבה מן זמר. בסור' זמרתא... ותרגם בן זאב מזמרת, אבל יותר היה ראוי לתרגם זמרת בהסכמה להסורי, ובפרט אחרי שיש בעברית המשקל הזכר זמר.

זְבִיחָה, שֵׁינ - מאכל עשוי מביצים טרופות ואסוריות במחבת, Omelette, ובהגה מן חבת, משקל סעילה כמו לביבה, שהיא משקל שמות רוב המאכלים גם בערבית וכמו חבת, חבית, שגור משרש זה במשמ' אפ' במחבת בעניני הקרבנות.

הובא גם בין שייכי הערך ביצה.

זְנִינָת, שֵׁינ - סגולת מעשה בדרך חגיגי, solemnity

כן הובא בין שייכי ערך חג.

זְנִינָת, שֵׁינ - לנק' זְנִינָת - מטבע דרך של חגיגי solemn. וכן הובא בין שייכי ערך חג.

זְנִירָת - אדמה לבנה מטבע האבן.

כך הובאה המלה בין שייכי הערך אדמה, ואינה במקומה באות חית.

זְנִיָה, שֵׁינ מִר זְנִיָה - כנר קצר בלי כתי"ורוע על החזה, vest

זְנִיָה, - לא הובא במקומו אלא בין שייכי ערך מלחמה, וללא הגדרה. המשמעות המקובלת: front

זְנִיָה, שֵׁינ - אמנ במלא' החטוב, sculptor

זְנִיָה - לא הובא במקומו, אבל בין שייכי ערך מחלה, ללא הגדרה. המשמעות הרווחת: בקטריה.

זְנִיָה, שֵׁינ - אחד מאנשי הצבא.

ובהגה בערב' זניאל, איש צבא מחיל הרוכבים.

כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

זְנִיָה, שֵׁינ מִר חליקות - חלוק קטן, עליץ, שילכשו מעל להבגדים, בפרט הנשים, Blouse

זְנִיָה - מקום חם לגדול אילנות מאקלים יותר חם.

כן הובא בין שייכי הערך אילן. ובמקומו באות חית לא הובא הערך.

יְהָרָה, שִׁינָה - כמו יהירות, צורה עברית להצורה הארמית יהרא.

יְזַמְּנָה, שִׁינָה - שה־ים ועצם המעשה שזום איש לעשות enterprise.
בהערה משק' חֲכָמָה.

המלה בגרסה עסיי הפעל זום, ובהערה על הפעל: רק שיש ליחס לפעל זה גזן קצה אחר מהפעל זום, והיא התחלת מעשה חדש פחות או יותר קשה...

יְמַיְיָה, שִׁינָה - כלל הספינות והמלחים וכו' של מדינה, ובסרט ימִיָּה של מלחמה, כח הים של מדינה, Marine.
כן הובא הערך בין שייכי ספינה.

כְּחִיָּת, שִׁינָה - שם כללי להרבה חמרים מתפוצצים, Dynamite ...
בפעם הראשונה ב־האור־תרע"ב.
כן הובא בין שייכי ערך מלחמה.

כְּסָפָה - הובא בלא הגדרה בין שייכי ערך י.ד. המשמעות המקובלת:
כסיה.

כְּרוֹבִית, שִׁינָה - שם למין כרוב שראשו מלא דבר לבן כזה דומה קצת לגרעינים לבנים, cauliflower.

כְּתָבָה, שִׁינָה מִרְכָּבוֹת - מה שהכתב כתב להעתוק על המארעות שבמקומו, correspondence.

לְטִיָּף, שִׁינָה - מי שמלטף...

ובהערה: כך בערב' לְטִיָּף, משרש לטם.

לְטִיָּפָה, שִׁינָה - שה־ם מן לְטִיָּף...
על המקור ראה לעיל.

לְטִיָּפוֹת, - הערך צוין בין הסתעפויות שורש לטף בלבד.

לְטַף את פלוני, החליק אותו בידיו, ובכלל התנהג ברכ'...
ובהערה מביא מראי מקום החל מלוח לונץ תרס"ד.

מֵאוֹן הָאָפֶרֶךְ - כלי לשקל את לחץ האויר.
כן הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אויר.

מְבוֹךְ, שִׁינָה - מקום שאדם נבוך ואינו יודע איך לצאת משם, Labyrinth
ובהשאלה, מבוך שבאון וכדומ'...
כן הובא בין שייכי הערך און.

מְבַרְאָה - לא הובא במקומו אלא בין שייכי ערך מחלה, ללא הגדרה.

מְבַרְק, שִׁינָה מִרְמְבַרְקִים - הודעה באה מרחוק במהירות הברק בכח חשמלי, Télégramme. בפעם הראשונה ב־האור־גליין א' שנה לב.

מְבַרְשָׁה, שִׁינָה - לוח קבועים בו שערו פחות או יותר קשות לנקות ב
האבק וכדומ' מבגדים, brush...
ובהערה בערב' ההמוני' מברשה מן הפעל ברש בערב'. אבל אפשר שאין זה שרש שמי.

מְנַבֵּת, שִׁינָה מִרְמְנַבֵּת - מטפחת של בד וכדומ' לנגב הידים, towel...

מְנַהֵץ, שִׁינָה - כלי ברזל מחמם לנהץ בו את הכדים, flat-iron.
כן הובא בין שייכי ערך כביסה.

מְנַשֵּׁל, שִׁינָה מִרְמְנַשֵּׁל - כלי כעין לוח שטוח חר סביב להגיש עליו מטעמים... tray.
כן הובא הערך בין שייכי ערך כלי.

מְדַלֵּק, שִׁינָה מִרְמְדַלֵּקִים - דבר שמדליקים בו אש. כעין בדים דקים של עץ מצפים בקצה אחד בחמר מתלהב בחכך match.
כן הובא בין שייכי הערך אש.

מְכֻוֹשׁ, שׁוּ - ד) בלשון הדבור החדש באי, כארא מהטטישים הקטנים
שמכים על הנימים בכלי הניגונה.
כן הובא ברשימת השייכים לערך נגינה.

מְכֻוֹשִׁית - כלי הניגונה, Piano.
וכן ברשימת השייכים של נגינה, וברשימת שייכי כלי.
מְכַלְלָה, שׁוּ מיר מְכַלְלֵה - בית מדרש עליין לחכמות ומדעים,
... University

מְכַתְּבָה שׁוּ מיר מְכַתְּבוֹת - ב) שלחן כתיבה לעבודה בעמידה,
... writing desk
ובהערה בערב' מכתב.
כן הובאה המלה בין שייכי ערך כתב.

מְלוֹן, שׁוּ מיר מְלוֹנִים - ספר מקבצות בו כל המלים שבלשון
מהלשונות ומסדרות עפ"י סדר איב שיקל לאדם למצואן, ומבוארות
עפ"י משמעתן ומורותיהן מהשרשים, ... Dictionary
כן הובא בין שייכי ערך לשון.

מְמַחֵטָה, שׁוּ מיר מְמַחֵטוֹת - מטפחת שמוחטין בה האף... באה
בפעם הראשונה בהעתקן 'השקפה' (שנה ד' גליץ כט).
ובהערה מן השרש מחט...

מְמַרְט, שׁוּ - כלי מכלי הרצענות למרט בו את העור (צ"י לח
הרצענות של ועד הלשון בירושלים).

מְנַאֵם, שׁוּ מיר מְנַאֵמִים - דברים ידבר אדם כאוני קהל שומעים על
ענין מהענינים, בכתה לפעל עליהם ולהעיר אותם, וכדומ', ... speech
כבר השתמשו בו בעתותים: המגיד שנה י"ב גליץ סו...
כן הובא בשייכי הערך דבר.

מְדַרְכָּה שׁוּ מיר מְדַרְכוֹת - ב) צדי הדרכים והרחובות המתקנים
בפרט להליכות אדם בגוליהם, ... trottoir

מְדַרְשָׁה, שׁוּ מיר מדרשות - שם לבית-ספר תיכון, בין בית-ספר
למתחילים ובין בית-הספר העליונים... והשתמשו בו בהעתונים (האור
שנת תרעא, בחדש חשן).
ובהערה כך בערב', מְדַרְשָׁה.

מְהַגֵּר, שׁוּ מיר מְהַגְרִים - מי שיצא מארץ מושבו במחשבה לבלי שוב
אליה עוד ובה התאחו בארץ אחרת, Emigrant.
ובהערה 'בערב' מהאגיר מן פעל הגר, ראה לעיל ערך הגר.

מְהַפְּכָי, שׁוּ לנק' מְהַפְּכֵית - מי שטטה למעשה מהפכות במדינה,
מי שמשחתף במהפכות, ... Révolutionnaire

מַח, שׁוּ - פרי עץ, ארוך הצורה, Banane.
ובהערה בערב' מח.

כן הובא בין שייכי ערך פרי.

מֻוֶשׁ - המלה הובאה בין שייכי הערך אדמה ובהגדרה: 'האדמה הרכה
שמרוצת מי הנהר משקיע על דרכו.'

מְחַלְכָּה - לא הובא במקומו במלון אלא בין שייכי הערך חלב.
ושם בהגדרה: מקום שעוסקים בחלב, למכירה וכדומה.

מְחַלְצָן, שׁוּ - כמו חולץ, כלי חולץ הפסק מהבקבוק, corkscrew.
כן הובא בין שייכי ערך כלי.

מְטְרִיָּה, שׁוּ מיר מְטְרִיֹּת - סוכך, ישאוהו מעל לראש להגן מפני
המטר, umbrella.

כן הובא הערך בין שייכי מטר.

מְנוּי, שִׁיז, מִרְ מְנוּיִים - מי ששלם סכום קצוב בעד ספר או עתון, subscriber.
מָנַח, מְנַחִים - כך הובא בין שייכי ערך לשון, ללא הגדרה. ובמקומו בסדר האלף-בית לא הובא מָנַח במשמעות החדשה של term.
מְנוּיָה, שִׁיז, מִרְ מְנוּיָה - החלק שאדם משתתף ולוקח בדבר מסחר וכדומה (stock) share) ...
מְסַבָּאָה, שִׁיז, מִרְ מְסַבָּאוֹת - בית שבאים שם לשתות יין, tavern.
כן הובא בין שייכי יין. בהערה מן סבא.
מְסַחֵף - לא הובא במקומו אלא בין שייכי פנים, ושם ההגדרה: כלי מנן, יכסה בו הלוחם את פניו.
מְסַעְדָּה, שִׁיז, מִרְ מְסַעְדוֹת - (ב) מקום שבני אדם יסעדו שם את לבם במאכל ומשתה, Restaurant.
מְסַפֵּג, שִׁיז - כלי יספג הדיו מעֵיג הנייר. ...
מְעַטְפָּה, שִׁיז, מִרְ מְעַטְפוֹת - כמו מְעַטְפָּת, כלשון הדבור בא־י שתמשו בו למכסה כעין כיס לכסתות וכיוצא בזה, pillow case, ולמכסה כעין כיס של ניר ישימו בו מכתב, envelope.
מְעֻלָּה-וּמוֹרִיד, שם להמכונה המעלה ומורדת lift) ...
ובהערה שם מרכב אחד כמו מכניס-ומוציא (תוסס' בי־מ יא יג).
מְעַמֵּד, שִׁיז, מִרְ מְעַמְדִים - מעמד לבחירות וכיוצא בזה, candidate.
מְעַן, שִׁיז - (ב) שם ומקום דירה ששולה מכתב כותב על גב מכתבו למען ידעו למצא את האיש שאליו נשלח המכתב, address.
ובהערה בערב' ענואנו, עניאנו.

מְעַצְמָה, שִׁיז, מִרְ מְעַצְמוֹת - ארץ עומדת ברשות עצמה ונהוגה ביד חזקה, power ... מעצמה אדירה, great power.
כדוגמה לשימוש המלה מובא קטע מ־מחברת, שפרסמה ההסתדרות הציונית בשנת תרע"ח לכבוד הצהרת בלפור. ובהערה מן עצם. כן הובא בין שייכי הערך כת.
מְעַשָּׂה, שִׁיז, מִרְ מְעַשָּׂוֹת - אֲרֵבֶת עֵשֶׂן, שפפרת שדרך בה יוצא העשן מהתנור וכדומה, chimney.
מְפֻנְחֵית - כלי הנגינה, Harmonium.
כן הובא ברשימת שייכי ערך נגינה.
מְפַצֵּעַ, שִׁיז - כלי לפצע בו אגוזים וכדומה, nut cracker.
כן הובא בין שייכי אגוז.
מְפָרְחָת, שִׁיז, מִרְ מְפָרְחוֹת - בשמלות, סרטים מחברים להשמלה ופורחים הנה והנה, flounce) ...
ובהערה בארמ' מפרחתא: האי רוקא אי אית ליה מפרחייתא שרי (שבת כט). ופרש ר"ח: חתיכות יוצאות ועודפות ממנו לימינו ולשמאלו.
מְקַדָּה, שִׁיז - כלי מלאכה של הרצענים, כעין צבת במסמר באחת מלחייו לנקב בו נקב (הסכמת ועד הלשון, כלי הרצענות).
מְקַדָּם, תהי"פ - בהסתעפרות שורש קדם, ושם בהגדרה: עוד מקדם. רגיל בדבור בא־י במשמ' עדין לא הגיע הזמן וכדו'.
מְקוּב, שִׁיז - מכלי אומנות הרצען, כעין מרצע במסמר לא כפוף (לוח הרצענות).
מְקוּלֵית, שִׁיז - מכונה המשמיעה קול ומרה ונגינה כמו שהיא יוצאת מפי המזמר ומכלי הנגינה, Gramophone.
מְקוּלֵית, שִׁיז - מכונה המשמיעה קול ומרה ונגינה כמו שהיא יוצאת מפי המזמר ומכלי הנגינה, Gramophone.

מקלחת, שיני מיר מקלחות - כלי רחיצה, צנור מים שבקצהו כעין כברה המקלחת מים על אברי האדם המתרחץ, douche.

מקלע, שיני מיר מקלעים - נשק מכוני, הקולע כדורים וחצים, בכח דחיסה עזה, אבק שרטה וכדומ', canon...
כן הובא בין שייכי הערך מלחמה.

מקנב, שיני - מכלי הרצענות לקנב בו את העור (לוח הרצענות א).

מקשרן, שיני - בית ישיבת המרשים, parliament.

משאבה, שיני מיר משאבות - מכונה לשאב מים עיי שפופרת בכח הרקת האריר מן השפופרת, pompe.

משאפה - מכונה לשאף בו האריר מאיזה מקום למען תהיה שם ריקות אמתית.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אריר.

משורה - אחת העצמות הקטנות. כך הובא בין שייכי הערך און.

משטרה, שיני - שלטון השוטרים וקבוץ כל השוטרים יחד, police...

משקפת, שיני - משקפת המרחק, שפופרת של הבטה למרחוק, telescope, נהוג בדבור העברי באי, ופשט השמוש בשם זה גם במשמ' Jorgnette.

משתלה, שיני - מקום ישתלו שם נטעים רכים הרבה, לשתלם אחרי כן במקומם...

ובשייכי הערך אדמה הובא משתלה (בתיו קמוצה) ובהגדרה דומה לעיל, ובין שייכי הערך אילן שוב משתלה (בתיו שויה).

משרד, שיני מיר משרדים - מקום, בית או חדר, להנתנת עסק מה, Bureau...
... Bureau

משרדי, שיני מהקודם - של משרד, מטבע משרד וכדומ'.

נושף התרפון - שם עוף, hawfinch.

כך הובא בערך נשך.

נזלת, שיני - חלי, שלחות נולות מהאף, ... a cold (in the head)
כן הובאה המלה בין שייכי ערך אף.

נצבחה - במשמ' עמידה על דעתו, ... resoluteness.

נזניק, שיני מיר נזניקים - מעי ממלא בבשר וכדומ', sausage.

ובהערות העורך, מצ סגלי: השה נזניקה אשתכח בכנישתא דכולי ('ירוש' שקלי' ז ט), (כבלי ז ב) מיונית ורומית, ... Lucanica.

נזקה - הכאה באף בראש שתי אצבעותיו.

כך הובא בין שייכי ערך אף, ולא במקומו באות נין.

סמוקה - אדמימות הפנים.

כך הובא בין שייכי ערך פנים, ולא במקומו באות סמך.

סניף - חלק מדבר, סעיף, ובפרט סניף של בית מסחר או מסד שמרכו במקום אחר, ... branch.

סרד, שיני - הלוח שמסדרים עליו בבית הדפוס את השורות, בור סביב...

עירייה, שיני חבר עיר, הסדרות תושבי העיר, ... municipality.

ובהערות המחבר בהאור שנת תרע"א ותרע"ב, ואולי עוד קודם התחלתי להשתמש במלה זו.

עמון - מי שמחזיק בדעה שהעם צריך לשלט, Demokrat.

עמונות, שיני - שלטון העם, democracy.

עמוּזי, תיז - כמו עמוּז.

ענין) הַתְּעוּזָן - פועל זה הובא כחידושו של אבי על יד ערך
התענינות, אבל במקומו באות ע' לא צוין בסימן חידושי אבי.

עֲנָקִי, תיז - כמו עֲנָק, גבה קומה מאד...

עֲקִיב, תיז נק' עֲקִיבָה, מיר עֲקִיבִים עֲקִיבוֹת - מי שהולך בעקבות
עצמו וכדומה, ובהשאלה מי שאינו נוטה הצדה מהעקבות, מי שהולך
עד הסוף בסדר, בדעה וכדומה, ...conséquent

עֲקִיבוֹת, תיז - סגולת מי שהוא עקיב, conséquence.

עֲשִׂיָּה, תיז - אספן של צמחים ועשבים מיבשים, Herbarium.

עֲתוּן, תיז מיר עֲתוּנִים - גליון של חדשות וכדומה המוסיע לעת קבועה,
... newspaper

פְּלִישָׁה, תיז - שהס מן ב. פלש, חדירה והגירה אל ארץ מן הארצות,
immigration ... ותהוג בדבור אף במשמ' של פלישת צבא: invasion.

פְּעִיל, תיז - בעל פעלה, זריז לפעל, active.

פְּעִיעַ הַבִּיצָה - טרף אותה בקערה.

ובהערת העורך גיה טור-סיני: בתרומ באה המלה במקור ארמי פְּעוּפְּעִי...
ס פ ע פ ע י ביעי אסור (רב הסדא, שבת קט).

פְּצָצָה, תיז - בית קבול הממלא חמר מפוצץ, bombe, mine.

והעורך (גיה טור-סיני) מעיר: היום מבדילים בין פצצה, Bombe,
ובין מוקש, mine.

הובא גם בין שייכי הערך מלחמה.

פְּרָקָה - ובמשמ' יחידה בצבא, ... division

הובא גם בין שייכי הערך מלחמה.

צִיּוּר-אֹר - צורה עשירה בפעולת האור.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור.

צִיּוּר אֹר - עושה צורות בפעולת האור.

כך הובא הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור.

קֶבֶס, קֶבֶס, תיז - געל, בחילה, ...disgust

בהערת העורך גיה טור-סיני: מלה מחדשת במקום קֶבֶסָה, קבסא.

קְדוּתָה, תיז - מי שמלאכתו לקדח במקדח ולנקב מרגליות.

הערת העורך גיה טור-סיני: על פי הארמ': אנה חזינא חרחא ואנא
הינא קדוחא (מדיר שהש, צוארך בחרחום), והמלה נמצאת במלון
הקטן לבן-יהודה.

קְדָמָה, תיז - התקדמות, progress.

קְדָמִי - ונהוגה המלה במשמ' פונה לצד הפנים.

קְטִינָה, תיז - קטינת אדמה, שטח קרקע.

ובהערת העורך גיה טור-סיני: חדש המחבר... עפ"י הארמ' שבתרומ:
שמו דקלא אנב קטינא (ב"ק כט).

קִיצוּנִי, תיז - כמו א. קיצון, ביחוד קיצוני בדעות, מרחיק לכת...

קִיצוּנִיּוֹת, תיז - תכונת הקיצוני...

רְאִינוּעַ, תיז - מקום שרואים בו על הבד תמונות בתנועות טבעיות
cinema.

רְבָה, תיז - שְׁמוּרֵי פְרוֹת מְבֻשְׁלִים בְּסֹכֶר או בדבש, ...jam

והעורך, גיה טור-סיני מעיר, כי מלה זו חדש אותה המחבר על פי
הערב' מְרַבֵּי הבאה גם במקורות עבריים...

רְהוּט, שִׁי - מעשה המרהט את ביתו ברהיטים, השם רהיטים בדירתו...

רְכַבָּת, שִׁי - א) מסע הקרונות שבמסלת הברזל, train ... ב) מסלת ברזל, railway.

ובחצרה העורך גיה טור-סיני מובאים עוד מראי מקום לשימוש המלה וכן ההערה: כבר השתמשו סופרים אחדים בהצבי בשם זה. בהסתעפויות השורש רכב הובאה המלה בסימן חידושי אבי, ואולם במקומה הסדיר ציין לימינה הסימן . המורה על מלים מהודשות שחדשו אחרים.

רְצִין, חִי - בעל רצון כן, כבד ראש, בעל משקל ותשומת לב, serious... ובחצרה העורך גיה טור-סיני: מלה זו, וגם רְצִינִי רְצִינִי, חדש ומד המחבר עפ"י הערב' רזי, כבד משקל... מן העברי רצון, והיום עודפת הצורה רְצִינִי בדבור ובספרות.

רְצִינִי, שִׁי - תכונת האדם והדבר הרְצִין, כבד ראש, seriousness.

רְצִינִי, חִי - כמו רְצִין...

רְשָׁמִי, חִי - מטעם השלטון, הפקידות, המשרה וכד' ולא כאדם פרטי, official...

ובחצרה העורך גיה טור-סיני: ע"פ הערב' רְשָׁמִי באותה משמ'.

רְשָׁן - המלה הובאה רק בין שייכי ערך מום: ללא הגדרה, מובנה, כנראה, סולן.

רְשָׁת - מחלת גזלת האזנים.

כך הובא בין שייכי הערך און.

רְשָׁתִי, שִׁי - מין מחלה מדבקת מצויה ביחוד בין ילדים שטימנה החיצוני החכסות הגוף בכתמים אדמים, scarlet fever... (השקפה שנה ו גליח כו או כד).

רְשָׁן, שִׁי - סמ' רְשָׁן, מיר רְשָׁנִים - כלי מורה השעות, watch, clock.

רְשָׁק - מי האבטיח.

כך בערך אַבְשִׁית, ובמקומו, ערך ב. שרק, מפנה העורך גיה טור-סיני לשם.

רְשָׁרְעִי, חִי - רוצה מאד לדעת דבר מה, סקרן...

ובחצרה העורך גיה טור-סיני: כך כתב המחבר, ואמנם בלשון הדבור רוח רְשָׁרְעִי, אלא שבדרך כלל נדחתה מלה זו מפני סקרן (לדעת).

רְשָׁרְה, - אורות מדלקים לאות שמחה.

כך הובאה המלה בין שייכי הערך אור.

רְשָׁחִין, שִׁי - כלי מבחן, אמצעי להבחין בין דבר לדבר, criterion.

רְשָׁלִית, שִׁי - גלוי דבר שלא היה ידוע.

תּוֹת כְּנַעֲנִי - הובא בין שייכי ערך פְּרִי כחידוש של אבי, ואולם בערך תּוֹת הובאו מראי מקום לצירוף זה מתוך קאנטן.

תְּזַמְרֶת, שִׁי - כמו זמור, נען... [והיום נהגו השם במשמ' להקה של מעניים] בכלי גנינה שונים, orchestre... - דברי עורך הכרך האחרון.]

תְּזַזִית הַשָּׁמֶשׁ - צורת אור השמש בעברו דרך זכוכית בעלת זריות. כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור בלבד.

תְּחָרִים, שִׁי - מעשה רקמה באריגים במחט.

ובחצרה העורך גיה טור-סיני: חידוש של המחבר, במק' lace ... ע-פ הערב' חָרַם, קוף המחט.

תְּחָן הָאָפֶר - מכונה לתכון קלישות האריר וכמותו.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אָפֶר בלבד.

תָּכֵן הָאוֹר - כלי למדד בו חזק האור.

כך הובאו הערך וההגדרה בין שייכי הערך אור בלבד.

תְּכַשִּׁיר, טו - חמר שהכשר לתרופה או לשמוש מדעי, Préparat ...
(חדושו של המחבר בעתו האור, גליון קלו, יז באב תרע).

תְּמָרָן, תְּמָרוֹן, טו - תרגיל צבאי, manoeuvre ... מלה שחדש
אותה המחבר ע"פ הערב/ תְּמָרִין משרש מרן במשמ' תרגיל, והיום
המלה משמשת גם בהשאלה בשמושי המלה הלועזית הנוכרת.
כן הובאה המלה בין שייכי הערך מלחמה.

תְּפִינָה, טו - כוון, direction ...

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: במשמ' זו חדש המחבר מלה זו והשתמש
בה בהצבי מ' תכונ, והיום משמש השם במשמ' פניה, ... turning

תְּסַבֵּף - המלה ציגנה כחידוש של אבי-רק בין הסתעפויות השורש
סבך. המשמע הרווח: סבך, ערבוביה...

תְּפִינָה, טו - שדה שנסדק ונתבקע בחם השמש בקיץ.

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: במשמ' זו חדש המחבר המלה לפי מלוג
הקטן ע"פ הארמ' תפתיחא (ב-ב לו), בפרוש רשי: קרקע פתוחה
ומלאה בקעים ואינה מוציאה פירותיה.

תְּצַפִּית, טו - שה"פ מן צפה, observation.

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: חדושו של המחבר, שהשתמש בו בעתו
הצבי ושהביא אותו במלוגו העברי הקטן...

תְּרַגֵּל, טו - אמן של אנשי צבא או של תלמידים המתרגלים
במלאכתם וכד', ... exercise

ובהערת העורך נ"ה טור-סיני: ע"פ הבנה זו של תְּרַגֵּל שבמקרא.

כן הובאה המלה בין שייכי הערך מלחמה.

ג. החידושים לצורותיהם ולסוגיהם

להלן החידושים למשקליהם, לצורותיהם ולסוגיהם; מסודרים
לפי מידת שכחתם, החל בצורות הרוחות וכלה בנדירות.

שמות במשקל מְפַעֵלָה: מבראה, מברשה, מדרכה, מדרשה,
מְחַלְבֵה, מכללה, מכתבה, ממחטה, מסבאה, מסעדה מעטפה,
מעצמה, משורה, משטרה, משתלה. בסך הכול: 15.

שמות מופשטים בסיום -ות: אדיבות, אדישות, אמנות, בחרנות,
גמישות, גדרנות, נפתנות, התגדרות, התענינות, זהות, חנינות, לטיפות,
עמונות, עקיבות, קיצוניות, רצינות - 16.

שמות בסיום -ית: אוריית, דמומית, זהרית, חיות, כחית, כרובית,
מכושית, מפוחית, מקולית, שנית - 10.

תארים בסיום -י או -ני: חגיגי, משרדי, ענקי, קדמי, רציני, רשמי,
תאבדעי, מהפכני, עמוני, קיצוני - 10.

שמות במשקל מְפַעֵל או מְפַעֵלֶת: מנבח, מנהץ, מדלק, מחליץ,
ממרט, מסחף, מספג, מפצע, מקלע, מקנב - 10.

שמות במשקל פְּעֻלָה או פְּעֻלָה: אהדה, אחרה, נעדה, נבדה, נצבה
נקסה, פרקה, קדמה, רבה - 9.

שמות עצם ושמות פעולה במשקל פעילה: גלידה, גריסה, הגירה,
חביתה, חזיה, חליקה, לטיפה, פלישה, קטינה - 9.

שמות במשקל פְּעֻל, פְּעֻלָה ופְּעֻלָת: נעה, נעת, דיל, זמרת, חטב,
חיל, כתבה, צִיר (-אור) - 8.

שמות בסיום - ון: אברון, אירוק, אפעק, מלון, מרשון, עמון, עתון, שעון - 8.

תארים במשקל פִּעֵל: אדיב, אדיש, גמיש, לטיף, סניף (שם:), עקיב, פעיל, רצין - 8.

פעלים בבנין פִּעַל, פִּלְפַל, פִּעֲלַעַל: אהבהב, און (את החולה, בצבץ, נפר, דסדף, זומם, לטף, סעפע (הביצה) - 8.

תארים או שמות במשקל פִּעוּל, פִּעוּלָה: אהוד, גשורה, דמומה, דפוסה, מני, סמוקה - 6.

שמות במשקל פִּעְלָה: גרה, חרה, ועדה, חממה, כספה, מניה, סצצה - 7.

שמות במשקל פִּעוּל, פִּעוּלָה: אמור, בצבון, זין, זמום, ציור (-אור), רהוט, תמרן - 7.

שמות בצורות הבינוני: אופן, מהנר, מנת, מעלה (-ומוריד), מעמד, מקדם (תאה-פ), נושף (-החרצון) - 7.

צירופי שתי מלים: אבחמץ, אבחנק, אכמים, חידק, ראינע, תאבדעי - 6.

שמות במשקל פִּעְלָת: אדמת, אכלת, חורת, נולת, רכבת, שחלה - 6.

שמות במשקל פִּעַל: אָרד, נכס, מען, סרד, קבס - 5.

שמות במשקל תפעיל: תבחין, תחרים, תכשיר, תפתין, תרגיל - 5.

שמות בסיום -הָ: אבניה, ימיה, מטריה, עיריה, עשביה - 4.

תארים במשקל פִּעַל: אכס, אפר, הטב, ורד - 4.

שמות במשקל תפעית: תגלית, תחזית, (-השמש) תפנית, תצפית - 4.

שמות במשקל פִּעַל: יָהַר, קבס, חָכַן (-האיר), חָכַן (-האור) - 4.

שמות במשקל פִּעַל: אבץ, ארד, הרם - 3.

שמות במשקל מִפְעֵלָה: מעשנה, משאבה, משאפה - 3.

שמות במשקל מִפְעֵלָת: מפרחת, מקלחת, משקפת - 3.

שמות במשקל מְפוּל או מְפוּלָה: מְבוּד, מְבוּש, מְקוּב - 3.

שמות במשקל מִפְעַל: מברק, מנאם, משרד - 2.

פעלים בבנין פִּעַל: אהר, הגר - 2.

פעלים בבנין הַתְּפַעֲלִל התגדר, התענין - 2.

שמות במשקל פִּעְלָה: אסנה, זמה - 2.

שמות במשקל הַפְעֵלָה: הסתעה, הצהרה - 2.

שמות במשקל פוּל: מוז, מוש - 2.

שמות במשקל תִּפְעֵלָת: חומרת, תסבכת - 2.

שמות בסיום -ן: כחרן, עדרן - 2.

יתר החידושים בודדים כדגמיהם, הם: אָקָדָה, בָּבָה, נְשׂוּר, דֵּשׁ, זָג,

זים, שְׁרִיק, מֵאוֹן (= האור), מְקָדָה, נְקִיק, תְּמָרוֹן, מְנֵשׁ, אֶהְבֵּהב, אָפְסִים

(אופסים), קְדוּחַ, שְׁנִץ, תְּאוּרָה - 17.

בסך הכול - 220 חידושים.

ד. החידושים במבחן הזמן

האם יש חוקיות מסוימת, הקובעת את גורלו של חידוש לשון לשבט או לחסד? מה מסייע להיקלטותה של מלה חדשה? האם השתמעות המלה מעצמה, משקלה הנח, "צלצולה" הנעים או קלות היעיה? או אולי מידת הפומבי הנעשה לה, ה"אירוע" המיוחד הכרוך בהיוולדה. או חזרתה הרצופה בעיתונות? ושמה רק מידת הצורך בה בלשון יום-יום היא הקובעת את מידת היקלטותה?

תולדות תחיית הלשון, בייחוד ביובל האחרון, מלמדות אותנו, שאכן מקצת הגורמים האלה או כולם מסייעים להיקלטותו של החידוש וקובעים את מידת הצלחתו. עם זאת ידוע על מלים לא מועטות, שנתחדשו בספרות היפה המדעית ובעיתונות, גם במילונייהם של ועד הלשון העברית ושל האקדמיה, מלים ללא דופי, שלא נתמזל מזלן, לפחות לפי שעה, ועדיין איך יודע, אם יאיר כוכבן ואימת.

המבחר שלעיל - 220 חידושי לשון הלקוטים מתוך מילתו של אבי - משקף את עיקר מעשה החידוש בלשון של מחיה הדיבור. הסברה הרווחת על מספר גדול המגיע לאלפים של חידושי אבי אינה עומדת בפני הביקורת. מבחינה מספרית לא הגיעו חידושי של אבי לידי שיא, ואין ספק שישנם מחדשי לשון בדורנו, שעברו על מספר זה. עם זאת חשובה העובדה, שרוב המלים שחידש בן יהודה הן מלים חיוניות ונחוצות ושגורות על פי כל דובר עברית, ומבחינה זו וכה מחיה הלשון זכות גדולה ביותר. מלים כגון מטרייה, ממחטה, מסעדה, מדרכה, חייל, משרד מנהיג, מגבת, רשמי, הגירה, גנת,

עיתון, מילון, אדיב, חזית, פצצה, אקדה, אהדה, אופניים, אמנות, אפור, ורוד, בובה, שעון, תרגיל, וכי' הן מן המלים היסודיות בעברית החדשה, שכל דובר עברית, כנער כזקן, כעולה החדש וכוותיק, נזקק להן במשאו ובמתנו היום-יומי. הן נבלעו במאגר הלשוני ולא נודע כי באו אל קרבו. טיבם של חידושי אבי וסוד הצלחתם הוא היותם נחוצים לכל אדם המבקש להביע את רצונו ואת הגניו הפשוטים והחיוניים בעברית, היותם חסרים בלשון. לא רוממות השירה הריגושת, לא קפלי הסיפור דק התיאור ולא עמקי המחשבה המופשטת הולידו את חידושי מחיה הלשון, אלא ענייני יום יום, צורכי אוכל נפש, שלו ושל אשתו וילדיו, של החבורה העברית הקטנה שנתקבצה סביבו ושל היישוב היהודי בארץ ישראל של אז, הוותיקים ובני העליה הראשונה והשנייה - חלוצי התחייה הלאומית.

כשלושה רבעים מבין 220 חידושי אבי, שהובאו לעיל, נקלטו יפה בעברית החדשה, הפכו לעצם מעצמיה ולבשר מבשרה, ואי אפשר לתאר את הבית העברי על אבזריו, את חי בית הספר, הרחוב והשוק, שיחת חולקן של הבריות וידיעות העיתונות בלעדיהן.

להלן רשימת מלים, שקצתן לא נקלטו במשמע שאליו התכוון אבי ורובן לא נקלטו, מכל מקום אין מקובלות כיום, ובצדן הערות וסברות לסיבת אי היקלטותן. הקורא מתבקש לתת את דעתו להגדרות אבי למלים אלה ברשימת החידושים שלעיל.

אַבְחָמֶץ, אַבְחָנֶק, אַבְמִים - נעלמו מן המילח העברי ופינו את מקומן לרעותיהן: חמצן, חנקן ומימן, שהם שמות בני מלה אחת וקצרים

8. ראה מאמר של נ' שפירא על "התפתחות הסרמינולוגיה בעברית", ב"לשוננו" כרך

כד, חוב' א-ב, המצויין (בע' 105) שליטור חמצן ונצטו במשך הדורות השמיים אנוני

יחור. הסיים - נעשה סיום קבוע של מספר יסודות כימיים (נוסף לגיל:
ורחן, סידן, פחמן, אשלגן, גורן, ... מנחי כימיה לשוננו כרך יז, חוב'א).

אַבְנֵהָ - נדחקה מפני מרצפת, אולי בגלל הסיים - יָהּ, שראו בו
משקל זר לעברית (ראה בענין זה, ובכלל על ההשפעה הערבית על
חידושי אב"י, במאמרו של מ' פיאמנטה, העומד להתפרסם בקרוב
ב-לשוננו לעם. - מעל-ל)

אַבְרָן - נדחה מפני עיפרון - חידושו של פרוס'י קלחנר ז"ל.
המקור העברי - עופרת - בחידושו של קלחנר קרוב יותר לדובר
עברית מתרעמו הארמי (אבר).

אַבְרָת - אמנם בדיבור העממי עדיין רוחח שם זה ל- measles, אך
במדע הרפואה נקבע המונח חצבת לענין זה.

אַבְהָבָה - השימוש בפועל זה נדיר ביותר. אב"י בודאי נשען
בחידושו זה על -אהבו הבו קלון מעייה (הושע ד, יח) וכמוכן על
הפעלים החקשיים המועטים: חמרמר, סחרחר. נראה בכל זאת,
שצורה זו בפועל (לא בשם! השם אבהב, אבהבים של אב"י מקובל)
קשה לכן ומצו.

אַבְרָן - בשעתו הציע ביאליק להחליף שם זה במטוס, וכיום
הולך ונדחק האווירן מפניו. לילדים, מכל מקום, נדעת חיבה מיוחדת
לאווירן דווקא.

הומצ'י יסוד החמצי, יסוד החומץ, אבחמץ, אשת'י אוש'י הפצף
לחנקן: אוויר החנק, יסוד המחנק, יסוד החנקי, אבחנקי, אוט,
חנקק למימן: אוויר מימי, יסוד המימי, יסוד המים, אבמים,
הידרו'ן מימן. את הצעת השמות הנוכחים לשלושת היסודות מייחס נ' שפירא
לשרשבסקי, שינס ורעד הלשון.

אֹפֶן - לא מקובל. אולי בגלל זהות צורת המלה בכתיב לא מעקד
לאופן. למושג המוצע ע"י אב"י רוחח כיום יותר המתח אופֶן.

אוֹרֵית - לא מקובל. המתח הרשמי והמקובל לענין זה הוא שם היסוד
בצורתו הלועזית: רָדיום (כך במתחי כימיה הגיל).

אַנָן את החולה - לא מקובל. לפעולה זו מקובלת צורת ההפעיל:
האזין לדוסק החולה.

אַחֲרָה - לא מקובל. סירושו של אב"י לפועל אחר ב-אחור בין
גמלים- נראה רחוק. יאסטרוב מפרש בפשטות to be behind, כלומר
מלשון אֲחֹר.

אַפְלָת - המלה נדחקה מפני סרטן, המובאת במילון ב"י, והיא
עתיקה. וכבר הראב"ע השתמש בה.

אַמֹר - המלה נדחקה מפני שבי"ת. ודאי מפני שהמקור העברי -
שורש שבת - משתמע יותר מהארמי.

אַפְנִים - המקסידים על לשונם מבטאים אמנם כתיקן אפְנִים.
הצורה אפְנִים שטרה בין ילדים, מתוך היקש מוטעה לאחנִים, ודאי גם
מטעמי קיצור.

אַפְעֹן - לא מקובל. אם הכוונה ל-Echium הרי זה עכנאי לפי
מגדיר איג, וזהרי ופינינרן.

אַרְד - לא מקובל. כרגיל קוראים ל-truffle פְמָהָ, ודאי מפני
שהשם כמהה ידוע ומובן יותר לדובר עברית. וכך גם ב-מילון כל
בו לחקלאות- לוגרודסקי.

בְּצִבּוֹן, בְּצִבֶּץ - לא מקובל במשמע הדחוק שהציע אב"י.

גְרָרָה - מקובל יותר וגם מתאים במשקלו: מְגָרָה או שְחֻלְקָה (מילון)
למנחי ההתעמלות של ועד הלשון).

גְּשׁוּר גְּשׁוּרָה - לא מקובל. המקור הערבי רחוק כאן מתודעת המדבר עברית.

דְּיָל - נתקבל בשנים האחרונות לעניין שונה במקצת: המשמש את הטסעים במטוס. וכן דיילת.

הַגֵּר - מקובלת יותר צורת הפיעל: הִגֵּר, ואמנם השם מְהַגֵּר של אבי-בני על סיו.

הַטָּב - לא מקובל. המקור רחוק ומסופק.

הָרָם - לא מקובל. מעדיפים בדרך כלל את המונח הבין-לאומי סִיר מִידָה.

וְנָרָה - המונח היה רווח ביחד בעיתוני אבי וממשיכיו (ב-דואר היום שבעריכת איתמר בן אבי), אולם כיום אינו מקובל. עם כנין המדינה נקבעו רשמית השמות שר ומשרד, ולא יחירי-יחרה, לעניין מיניסטר ומיניסטריק. אנב, המלה משרד היא שוב של אבי-עין לעיל ברשימת חידושי.

וְנָ - לא מקובל במשמע שאבי מציע. לעניין זה אומרים שקוף.

וְנָרִית - הכוונה ליסוד הכימי הנקרא כיום זרחן.

וְנָרִיק - לא מקובל במשמע, שאבי מציע על פי הארמית. לעניין risque מקובל המונח העברי סיכון.

וְנָרִית - לא מקובל. הכוונה לאדמת ניר(1).

וְנָרִיק - לעניין sculptor מקובל כיום יותר המונח פֶּסֶל.

וְנָרִיק - לעניין זה מקובל כיום המונח הלועזי דימיט.

וְנָרִיק - אין שם זה מקובל (אלא כשם מסחרי). שאר הסתעפויות השורש לטף, שהציע אבי, מקובלות ורווחות.

מְאָזֵן הָאֵיזֵר - אין משתמשים במונח זה שאינו מכוון יפה לעניינו, אלא במונח הבין-לאומי ברומטר.

מְבַרְשָׁה - הצורה שונתה למְבַרְשָׁת, והשימוש במלה נפוץ. ביאליק בשעתו הביע את התנגדותו לשם זה בגלל מקורו הזר, והציע במקומו מְשַׁעְרָת. כיום מקובלים השמות מְבַרְשָׁת, מְשַׁעְרָת וְמוֹסָפָה לסוגים השונים של מכשירי הניקוי בעלי השערות.

מְדָלָק - אין משתמשים כיום במונח זה לעניין match כהצעת אבי-בני, אלא בנפרד - חידוש המיוחס למנדלי מורס. מכל מקום משמש מדלוק לעניינים אחרים, כגון למכשיר שבעזרתו מדליקים אש בכירים של גאון.

מוֹז - המלה, שמקורה ערבי ואינה מזכירה שורש עברי דומה, הייתה בשימוש תקופת-מה, ולבסוף נדחקה מפני בונה.

מוֹש - כיום משתמשים לעניין זה במונח סְחֹפָת או גְּרוֹפָת הכנעיים על שורשים עבריים (מונחי גיאוגרפיה, זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ו, תשי"ט). המקור הערבי רחוק מתודעת העברי.

מְכוּשֵׁית - המלה נדחתה מפני פְּסָנְתָר (עפי-דניאל).

מְנָאָם - המלה, שרווחה בעיתוני אבי וממשיכיו, נדחתה מפני המלה התניכית נאום.

מְסַחֵף - לא מקובלת לעניין זה.

מְעַלָּה-וּמְאֻרִיד - לא נתקבל. המתח הרווח כיום לעניין זה הוא מְעַלֵּית. מונח זה דחה גם את הצעת ביאליק מֶסֶק.

מְקַדָּה - לא מקובלת. כיום נוהג לעניין זה המונח מְקַבֵּים (מילוק למונחי טכניקה, ועד הלשון העברית).

מְקוּב - לא מקובל במשמע, המוצע עי-אבי. לפי המילוק למונחי הטכניקה הנ"ל משמש מְקוּב למין סטיש (drift hammer), ואילו להגדרת אבי מתאים יותר המונח מְקַב במילוק הזה.

מקולית - האקדמיה ללשון העברית קבעה במילון למתחי מוסיקה מקול לענין גרמוסוף. במתח מקולית משתמשים כשם מסחרי.

מקלע - כיום משתמשים במתח זה לענין מכתת ירייה, ולא ל-cannon כהצעת אבי, ואילו לזה מקובל תותח (על פי כצנר נחשבו תותח שבאיזב 9).

מךשון-בשם זה השתמשו עד ייסוד המדינה ועד הדר הכרמל שבחיפה. שבחיפה. כיום אין משתמשים עוד במתח זה. המוסד של נבחרים העם בישראל נקרא הכנסת. בחרל הרי זה בית-נבחרים, סרל מנט וכד'.

משןרה - לא מקובל לענין זה. (במילון למתחי האנטומיה. עמ' 229: משןרת stapes (אחת העצמות הקטנות שבתוף האוזן).

נשף החרץן - לא מקובל. שם עוף זה הוא כיום הפצןן (על-פי ציפורי ארץ ישראל- לחיים מירום).

נצבה - לא מקובל.

נקפה - לא מקובל במשמע שמציע אבי אלא כמכה או הבלה סתם. עמון, עמונת, עמוני - לא מקובלים. כבר בזמנו גלגל על מתחים אלה, המזכירים את בני עמון. כיום נהגים לענין זה: המתחים הלועזיים דמוקרטי ודמוקרטיות.

פצפה - ראה הערת העורך, גיה טור-סיני, ברשימת החידושים לעילן

פךקה - לא מקובל. בצבא ההגנה לישראל מקובל המונח הלועזי דיביזיה לענין זה.

9. על דרך סלגוף - וילנו רכי נקרא cannon קנה-און בספרות המשכלה

ציור-אור, ציר-אור - לא מקובלים. לענין זה משמשים המתחים צילום וצלם, שנתחדשו עי-דוד ילין ז"ל, לפי עדותו בשיחה עם כותב הטורים האלה.

קדוח - לא מקובל. לענין זה משתמשים כיום בצורה קודח.

קטינה - לא מקובל.

קאנינע - מתח שנתקבל והיה רוח, ואם הוא הולך ונעלם כיום, הרי זה משום שהראינוע עצמו נעלם ומפנה מקומו לקאנינע. קולנוע. על סי-ראינוע, הוצע בשעתו עי-המשורר י קרני ז"ל.

שןץ - לא מקובל. המקור הערבי רחוק מתודעת המדבר עברית. המונח הרגיל: סול או סולן.

שחלת - לא מקובל. ד-ר י אבן-אדם ב-ילקוט קצר-ל-לשון לימודים-ע' 1917 מציע להשתמש בשם זה בשביל קאטארוס בכל מקום שהוא בנוף.

תאבדעי - ראה הערת העורך, גיה טור-סיני, ברשימת החידושים בערך זה לעיל.

תומרת - ההגדרות של אבי ושל העורך לערך זה מרמזות על תולדות המלה הזאת ומשמעיה. וכך סיפרה לי את סיפור המלה המדה בן יהודה ז"ל, אלמנת אבי, בשנת 1946, סמוך ליום הויכוח של אבי, כשביקשתי ממנה, שתספר לדור הצעיר בארץ על מאורע מענין, שאירע בבית היוצר של בן יהודה:

הכול יודעים כיום תזמורת מהי, אך מעטים היודעים, שמלה זו נתחדשה על ידי בן יהודה, ומעטים מהם בורדאי, אולי רק שניים שלרשה משרידי התבורה של אז, יודעים כיום שמלה זו - תזמורת - נועדה בעצם על ידי בן יהודה לפניין אחר, אלא ששר הלשון רצה, כנראה, שיתגלגלו הדברים כפי שנתגלגלו. באותם הימים, לפני 40-50 שנה, ובן יהודה שקוד היה על המלים החדשות שיצר, היו מלים אלה ערוכות בחיבה,

ועליה הייתה כתובה: להכניס ללשון. מדי פעם בפעם היה מוציא בן יהודה "קלף" או שניים מחיבה זו, ושנינו יחד היינו נועצים, כיצד "להכניס ללשון" את "המלה החדשה". כלינו חיו, כמובן, שיתוניו של בן יהודה. כמנהג הימים לא הכירונו על המלה החדשה, אלא שרובנו אוחזת אל תוך העיתון, הוא במאמריו ואני ב"ירכתוני" (ירכתון) - המונח העברי לפילוסוף בבית בן יהודה - ר"ס). את המלה תזמורת חירש בן יהודה לעניין, שאנו קוראים היום בשם מנגינה, ולא "אורקסטרה". כך, ובמשמע זה, הופיעה המלה פעמים אחדות בעיתון, ובמה היה לנו, שהיא מתאזרחת לאט לאט. והנה אירע משהו, שהפך את הקערה על פיה. אנודת "המכבי" בראשון לציון ייסדה מקהלת נוגנים. זה היה, כמובן, מאורע גדול ביישוב הקטן של אותם הימים, מאורע שקנה לו פרסום רב. מייסדי מקהלת הנוגנים, שבחלו בשם המשכילי הזוני מקהלת נוגנים ביקשו לקצרו למלה אחת, חדשה, "מצלצלת". והנה נתקלו במלה תזמורת, שהציצת מה רשם בעיתונות היישוב. המלה מצאח חן בעיניהם, ובין שהבינו או שלא רצו להבין את המשמע, שאנחנו קבענו לה, אימצו להם את השם תזמורת למקהלת הנוגנים, והתחילו בפומבי גדול, במודעות ברוכות, בעיתונות, בנשפים ובאספות עם להפיץ בריבים את שם "הזמורת". לשוא ניסינו, בן יהודה ואני, להסביר לציבור, שהמלה הזאת, תזמורת, נועדה לעניין אחר. איש לא שמע ולא רצה לשמוע לנו, וקול התזמורת במשמעה ה"ראשוני" גבר על קול התזמורת במשמעה הראשון... אז נמנינו ובמרנו להתרצות לקול העם. בן יהודה בדיק במקורות והעלה את המלה מנגינה מאיכה ("אני מנגינתם") לאותו עניין של מלודיה או נעימה, שתחילה התכוון לקרוא לו תזמורת...

תָּכֵן הָאָיִר, תָּכֵן הָאֹר - לא מקובלים. לעניינים אלה משמשים כיום המונחים ברומטר וסוטומטר. נראה, שכסילות המלים וכן השימוש במלה תָּכֵן, שאינה מביעה מושג של מכשיר, גרמו לדחיית המונחים האלה.

תְּפִינִית - על שינוי המשמע ראה הערת העורך, גיה טורסיני, ברשימת החירושים לעיל.

תְּסִיחִית - לא מקובל, אולי משום שדווקא משורש זה - פתח - נתפשטו בשנים האחרונות מלים ההפוכות להוראה המוצעת, והן: התפתחות, פיתוח, פיתח, מפותח וכד'.

המלים שהובאו לעיל, בפרק זה, הן משני סוגים: א) מלים שחיו, תקופה קצרה או ארוכה, עד שנעלמו מן הספרות והדיבור העבריים, ופינו את מקומן לרעותיהן הטובות מהן, לפי טעם זמננו; וב) מלים החיות עוד עמנו כיום, אשר שמרו על צורתן בבריאתן, אך שינו את המשמע שקבע להן ממציאן. חלילה לנו להניח, שכליה נגזרה על המלים מהסוג הראשון. אדרבה, הדעת נותנת, שלפחות חלק מהן עוד ינובו בימינו אלה, ומן הסתם ישנו את סוגן (מא) לב). שהרי אין שום מלה בלשון חיה, שאנו רשאים לומר לגביה כי אבד עליה הכלח, והחייאתן של מלים "מתות" היא אחת התופעות האופייניות לתחיית הלשון העברית. אם ביקשנו לתת את דעתנו ולציין, אילו מן המלים החדשות של אבי"ן הן "לא מקובלות", הרי עשינו זאת מתוך הכרה ברורה, שאין זה אלא ניסיון לתאר מצב עניינים ברגע זה ממש, ושגם בקביעה זו ודאי שלא ניצלנו, לגבי כמה מלים, מהתרשמות לא נכונה.

אפשר שמלים נשכחות שצוינו בפרק זה יעוררו את עניינם של מחדשי המלים בימינו, במדע, בספרות ובדיבור, ואולי ינסו אלה להפיח בהן, או בקצתן, רוח חיים חדשים.